

УДК 322(497.11)“1858/1868”
271.222-67(497.11)“1858/1868”
<https://doi.org/10.18485/bratstvo.2018.22.1>

ВЛАСТ И ВЕРА У СРБИЈИ (1858–1868)

Положај верских заједница у Кнежевини Србији је, током друге владавине кнежева Милоша и Михаила Обреновића, добрим делом зависио од воље владара и од политичке констелације. Митрополити и епископи Српске православне цркве нису били увек расположени да повлађују владарима што их је често коштало положаја у црквеној хијерархији. Број католика је био мали те нису могли имати значајнији утицај у животној Србије. Јевреји су били у економском утицају што није уживало симпатије код православних трговаца. Због обавезе сељавања муслимана – припадника државне вере Османске империје – бивало је све мање па ни њихова верска организација није могла имати већу важност у Кнежевини.

Хатишерифом од 1830. године Кнежевини Србији је призната унутрашња аутономија која се, између осталог, састојала од унутрашње самоуправе, признавања граница из Првог српског устанка, обећања да ће јој бити припојено шест нахија, које нису биле саставни део Београдског пашалука (Смедеревског санџака), а ослобођене су у устанку; плаћања данка одсеком, слобода вероисповести и наследности кнежевске титуле у породици Обреновић. Одредба о слободи вероисповести је предвиђала да Срби могу сами бирати митрополита и епископе, које ће постављати цариградски патријарх, а да ови не морају због тога ићи у Цариград. С обзиром на то да је слобода вероисповести била саставни део унутрашње државне, али не и црквене аутономије Србије, кнез Милош Обреновић је интензивирао преговоре са цариградском Патријаршијом и успео да патријарх Константин, Конкордатом који је закључен септембра 1831.

године, одобри бирање митрополита и епископа у Србији. Тиме је кнез Милош успео да прекине утицај наметаних грчких митрополита и тако обезбеди аутономију српској цркви.

Овако стечена слобода вероисповести односила се само на православну цркву. Документима који су касније усвајани у Кнежевини Србији, та слобода је, мање или више, проширивана на друге вероисповести. Уставом из 1835. године који је, истина, трајао само неколико недеља, била је предвиђена слобода свих вероисповести, уз обећање да ће је штитити власт. Уставом из 1838. године (такозвани „Турски устав”; четврти хатишериф) који је био дело Русије, Турске и опозиције кнезу Милошу, Србији је било потврђено право слободе вероисповести. Међутим, и овај устав је слободу вероисповести дао „христијанима закона грчког”, односно „источне цркве”. То је значило да је слобода вероисповести признавана већинском, православном становништву. Слобода вероисповести потврђивана је у Србији и касније. Подстакнут умножавањем становника различитих вероисповести у Београду, кнез Александар Карађорђевић је, уз сагласност Савета, 9/21. септембра 1853. године, објавио слободу вероисповедања свих познатих хришћанских вера. Верници су могли, ако их има довољно, оснивати црквене општине и подизати цркве. Истога дана објављен је и други кнежев указ којим је најстроже забрањено прелажење из православне у неку другу веру, под претњом да ће свако ко буде тако нешто саветовао или припремао бити „строгом одговору подвргнут”. Овим документом било је предвиђено да мешовите бракове склапају и растављају православни свештеници, а да деца из тих бракова буду православне вере.

Када је 1859. године поново дошао на власт у Србији, кнез Милош није имао разлога да мења било шта што је било у вези са законским регулисањем вероисповести, а што је, углавном, било стање, какво је остао када је 1839. године отишао из Србије. У беседи којом је отворио Малогоспојинску скупштину, 8/20. септембра 1859. године, кнез Милош је рекао да не дозвољава да се прави разлика међу различитим вероисповестима. Ову изјаву озаконио је указом упућеном Министарству унутрашњих дела, којим је наређено овом Министарству да се уклоне све препреке које би ометале грађане Србије да „буду учесници у слободи”, без обзира на своју вероисповест и националност. Овим указом била је предвиђена слобода избора „сваковрстне радње и занимања”. Међутим, иако је два пута истакнуто да се не прави разлика ни у националности ни у вероисповести то се, у овом указу, односило на избор занимања а не на тумачење верске слободе.

Сви поменути документи су представљали велики напредак у односу на време када је српска православна црква зависила од цариградске Патријаршије и када је било забрањено да Срби у Србији јавно манифе-

стују своја верска осећања. То што су ови документи предвиђали слободу вероисповести, пре свега, за православне становнике Србије, сасвим је разумљиво, јер је православно становништво у Србији било најбројније и јер је питање верске слободе било део националног питања и слобода. Тако је православна вера постала државна вера у вазалној Кнежевини Србији. Није било разлога да муслимани, чија је вера била државна вера у сизереној Турској царевини и који су били изузети из српске јурисдикције, буду обухваћени овим документима. Хришћани који нису припадали православној цркви и други нехришћани изостављани су у неким од ових докумената. То, понекад, није било случајно.

СТИЦАЊЕ широке аутономије унутрашње управе Кнежевине Србије и аутономије српске православне цркве нису, истовремено, означили почетак храмичких односа власти и православне цркве у Србији. Још за време прве владавине кнеза Милоша митрополит Петар је морао да штити канонски поредак од кнежеве самовоље. Унутрашњи живот цркве требало је развијати „без притиска световне власти па макар она била и своја, национална”. Зато је митрополит Петар припремио пројекат *Закона о духовним властима* у Србији. Међутим, овај закон је морао да претрпи бројне измене на основу мишљења кнеза Милоша, па тек онда да буде усвојен под називом *Начертаније о духовним властима*. Овај закон је, после упорних митрополитових настојања, измењен тек 1847. године, када је донето *Успројеније духовни властии Књажевства сербскога*. Усвојеним изменама „Црква је у многостепеном постала самосталнија и њено устројство је добило канонски карактер у пуном смислу.” До овог успеха у саобраћавању црквене праксе са канонским правом дошло се захваљујући организационим способностима митрополита Петра и државотворству уставобранитеља.

Закон из 1847. године укинут је *Законом о црквеним властима*, који је усвојен септембра 1862. године. Овај закон је, практично, наметнут, јер су митрополит Михаило и владике били одбили пројекат новог устројства црквених власти. Ипак *Закон* је ступио на снагу, пошто га је Државни савет одобрио, а кнез санкционисао. Њиме је судство одвојено од црквене управе, што је ометало цркву у обављању њених канонских дужности, а отворене су и могућности за сукобе између државне и црквене власти. Доношење овог *Закона* представљало је својеврсну иронију, јер је кнез Михаило у својој *Прокламацији* коју је објавио приликом ступања на престо изјавио да ће закон бити највиша воља у држави. Тада у *Прокламацији* није речено да ће закони бити резултат кнежеве воље.

Опште незадовољство које је владало Кнежевином Србијом због самовољне и аустрофилске владавине кнеза Александра Карађорђевића довело је до сазивања Светоандрејске скупштине за 30. новембар 1858. године. Најзначајнија одлука Скупштине, која је радила месец и по дана,

било је збацивање кнеза Александра и проглашавање Милоша Обреновића за кнеза Србије. Међу бројним захтевима изнетим на скупштини био је и тај да се сви саветници и чиновници који су злоупотребљавали своје положаје подвргну истрази. Овај захтев је дао прилику обреновићевцима који су годинама прогањани да се освете својим противницима, па је тако оптужен велики број чиновника међу којима је било и оних који нису били ништа згрешили. Међу оптуженима нашао се и митрополит Петар Јовановић. Као што је кнез Александар морао да поднесе добар део кривице корумпираног државног апарата, тако је и митрополит Петар морао да поднесе део кривице злоупотреба неких прота. Осим тога, митрополит је морао да поднесе и терет свога порекла: био је један од Срба из Аустрије који нису били омиљени у Србији у то време, зато што их је широкогрудно примао кнез Александар и зато што су, због своје образованости, заузимали висока места у државној администрацији. Митрополит је оптужен да је убирао велике приходе, између осталог и примањем мита за давање свештеничких места, а да је запоставио напредак цркве. Међутим, горе је било то што је оптужен да је карађорђевићевац и да је 1839. године радио против опстанка кнеза Милоша на кнежевском престолу Србије, да је 1842, био против кнеза Михаила, као и против његовог повратка у Србију 1844. године. Нису биле тачне све те оптужбе и то су знали либерали који су имали већину у Скупштини. Али њима је било потребно да митрополит Петар оде из Србије да би на његово место довели митрополитовог штићеника, шабачког епископа Михаила. С обзиром на то да је Михаило био завршио Кијевску духовну академију и да је био омиљен међу свештенством, либерали су се надали да би преко њега могли остварити подршку Русије и свештенства у земљи. Мада је телеграмом јавио да се не врше никакве промене у чиновничком апарату док он не дође у Србију, кнез Милош је усмено поручио да га митрополит не дочекује, као што је било предвиђено. Пошто није могао да нађе подршку у Кнежевини а плашио се да сачека кнеза Милоша, митрополит Петар је, после краћег колебања, одлучио да да оставку и напусти Србију. Кнез Милош је одобрио да се митрополиту додели пензија, али не и да се врати у Србију. Митрополит Петар је био поднео оставку само српској влади. Међутим, према канонима православне цркве, таква оставка није била важећа. Стога је митрополит Петар, када је схватио да му кнез Милош неће омогућити повратак у Србију, поднео оставку и Светом архијерејском сабору. Сабор је прихватио његову оставку и за новог митрополита Београдске митрополије изабрао епископа Михаила. Ни кнез Михаило није дозволио митрополиту Петру да се врати у Србију, иако је, почетком априла 1862. године, прогласио неважећим закон из 1860. године о извршавању казни над свештеницима који су осуђени по налазима комисија образованим 1859. године. Истина, митрополит није ни

био осуђен, па је, вероватно и због тога, очекивао да ће моћи да се врати у Србију. Очекујући да ће, ипак, можда, добити одобрење за повратак у Србију, умро је у Сремским Карловцима 1864. године.

Долазак Михаила Јанковића који је био „митрополит-политичар” и један од „највластољубивијих кнезова цркве” на чело српске цркве није могао, под владарима какви су били кнез Милош и његов син Михаило, означити почетак периода у коме неће бити размирица између кнеза и митрополита.

На почетку своје друге владавине кнез Милош је изразио жељу да Јеврем Грујић и митрополит израде пројекат за побољшање стања свештеника. Међутим, када је пројекат био готов и донет кнезу, овај је одбио да буде изнесен пред Малогоспојинску скупштину. На скупштини народ је закључио да је поповима добро. Мада се љутио на митрополита што је предузео многе акције у црквеној управи не питајући га за дозволу, кнез Милош је био задовољан што је митрополит предузео и неке кораке који су значили јачање српске аутономије (укидање обичаја да се на Светог Андрију помиње султаново име током службе у цркви и завођење обичаја да се носи литија по Београду на Спасовдан). Оваква митрополитова делатност имала је утицаја на кнеза и спасла митрополита од бројних сплетки које су коване против њега.

У односу кнеза Михаила и митрополита Михаила два су карактеристична момента. Први се десио 1860. године, када је требало попунити место шабачког владике које је било упражњено избором епископа Михаила за митрополита Србије. Упркос жељи српске владе и кнеза Михаила да за владика буде изабран ректор Богословије, архимандрит Гаврило Поповић, архијерејски Сабор је одлучио да нови шабачки владика буде необразовани старешина манастира Благовештење, архимандрит Василије. Митрополит није хтео Гаврила који је, својевремено, био „десна рука Митрополиту Петру за све време док је на управи био”, ма колико Гаврило био способан и образован, јер је био „оностран Србин.” Када је обавештен о избору Василија, кнез Михаило је наредио да Гаврило већ сутрадан, 13. новембра 1860. године, буде посвећен за шабачког епископа. Митрополит и Сабор су морали послушати, али је цех овога сукоба платио епископ Гаврило који је, захваљујући митрополитовим сплеткама, оптужен за симонију и 1866. године натеран да поднесе оставку. Премештен је у манастир Раваницу где је малтретиран и изгладњаван од чега се разболео и умро у Београду 1871. године.

Други сукоб кнеза и митрополита имао је карактер личног, али је подигнут на државни ниво. Почетком 1862. године кнез Михаило је сазнао да му супруга Јулија Хуњади није била верна. Крајем 1865. године договорио се са Јулијом о споразумном разлазу што је ђаковачки бискуп Јосип Јурај Шторосмајер одобрио формулацијом „разлучења од стола и

постеле”. И даље би то била само лична брачна историја једнога кнеза да овај кнез није био намерио да се ожени својом шеснаестогодишњом сестричином Катарином Константиновић. Због тако блиског сродства, његов планирани брак је наишао на велике тешкоће и постао политичко питање првог реда. С обзиром на то да је и сам развод брака у патријархалној српској средини сматран скандалом, женидба са тако блиском рођаком је била још нешто много горе: родоскрвљење које је било забрањено законима православне цркве. Зато су против таквог брака били и митрополит Михаило и председник владе Илија Гарашанин, који је сматрао да би такав брак нанео велике штете и кнезу и Кнежевини. Убеђујући кнеза Михаила да одустане од намеравање женидбе, упорни Гарашанин је, наводио моралне и државне разлоге. Али, на кнеза је највише утицало тумачење митрополита Михаила према коме, по канонима православне цркве, кнез не само да није могао да добије дозволу да се ожени својом рођаком, већ није могао да је добије ни за развод брака. Да би добио развод, кнез је пристао да обећа да се неће женити. Међутим, када је добио растегљива тумачења канона и од свог главног повереника за приватна питања, словачког лутерана, др Карла Пацека, и од ердељског митрополита Николаја Шагуна, кнез је променио став и поново почео да размишља о женидби. Рачунајући на обећање кнеза Михаила, Гарашанин је, на седници владе, покренуо питање наследника кнежевског престола, претпостављајући да ће доћи до тога да кнез одреди свог усвојеника. Кнез то није урадио, али је Гарашанин изгубио положај председника владе. На његово место кнез Михаило је поставио Јована Ристића, који је био близак либералима, па је покушао да повеже питање кнежеве женидбе са либерализацијом кнежевог аутократског режима. Уколико би кнез Михаило пристао на либералнију политику, митрополит Михаило који је, такође, био близак либералним круговима, одобрио би кнежеву женидбу. Ристић, који је отпуштан и враћан на власт, није могао отворено да постави овакву уцену, а увређени кнез Михаило, који је морао да трпи туђе мешање у свој приватни живот, није предузео одлучујући корак све до своје смрти маја 1868. године.

У овом компликованом приватном, верском, политичком и државном проблему митрополит Михаило, који јесте био склон бављењу политиком, ипак није играо главну улогу. Међутим, могао је дати одлучујући суд. Он, на почетку овог спора, није био рад да занемари каноне своје цркве, али се не може поуздано тврдити ни да ли је био спреман да, у име политичких интереса, то у одговарајућем тренутку уради, сећајући се кнежевог односа према цркви приликом избора шабачког епископа (1860) и доношења *Закона о црквеним власитиима* (1862).

До 1851. године римокатолици у Србији били су подређени никополском бискупу. Његова зависност од турске власти није одговарала

Ватикану те су, захваљујући утицају аустријске дипломатије и бечке нунцијатуре, римокатолици у Србији подређени те године бискупу Штросмајеру. Ово је учињено без сагласности српских власти. Овом променом и Аустрија и Ватикан су стекли јака средства утицаја у Србији на штету самосталности Кнежевине и српске православне цркве. На акцију Аустрије и Римокатоличке цркве није требало дуго чекати. Постављено је питање успостављања верске равноправности и за римокатолике у Србији. Да би избегла утисак да католици добијају посебна права, српска влада је одлучила да се озакони верска равноправност свих неправославних хришћана у Србији (1853). Избегнуто је посебно помињање римокатолика што је изазвало оштар протест Штросмајера. Од тада се водила жилава борба између Штросмајера и српских власти. У намери да шири католичку веру у Србији, Штросмајер је тражио дозволу српских власти за изградњу католичке цркве у Београду, за довођење католичког свештеника и слободно вршење верских обреда. С обзиром на то да се из овога крио једва маскирани прозелитизам, српске власти су, свесне да не могу потпуно одбацити овакве захтеве, изјављивале да су спремне прихватити такве захтеве, уз одређене услове. Један од најважнијих био је да Српска католичка дијецеза не буде подређена ником другом до директно Ватикану. Тиме би се избегао утицај неке стране државе на католичке вернике, свештенство и политику католичке цркве у Србији. Поред тога, католички свештеник би морао бити босански фрањевац, односно Портин поданик. Српска влада би подигла католичку цркву у Београду на месту где то сама одреди, својим новцем или кредитом, ако би било довољно верника спремних да је опреме потребним средствима. Штросмајер није сматрао да католике у Србији треба изузимати из његове јурисдикције нити да католички свештеник за београдску цркву треба да буде из Босне. Ова два, наизглед, теоретска питања имала су веома озбиљну основу. Избегавањем аустријског бискупа, као старешине, и аустријских жупних свештеника, Србија је настојала да избегне јачање аустријског уплива у Србији. Када је деловало да је питање грађења цркве највише напредовало, испоставило се да ни ту нема договора. Упркос противљењу београдског Азиз-паше, српска влада је саградила цркву за римокатолике. Међутим, с обзиром на то да је црква била прилично скромних димензија и, што је било много горе, у непосредном суседству Дефтерове џамије, католици су одбили да је прихвате. Будући да је анкетом утврђено да у Београду има само двадесетак породица католика који су били српски поданици и да су они били прилично скромног материјалног стања, српска влада се није много журила ни узнемиравала око овог питања.

И проблем односа католичке цркве и власти у Србији добио је, после друге владавине Обреновића, обележје личних односа. Знајући да је његова штићеница кнегиња Јулија крива, бискуп Штросмајер који је за

живота кнеза Михаила, суздржано дао „разлучење од стола и постеље” и чији су односи са кнегињом попримили необично интимно обележје, променио је мишљење после кнежеве смрти. Пошто је требало поделити имовину кнеза Михаила бискуп је потврдио да брак није раскидан. У својој преписци није објаснио како је закључио да је кривац био кнез Михаило. Митрополит Михаило је остао при своме ставу да је брак био важећи.

Током своје прве владавине кнез Милош је био наклоњен Јеврејима. Њихов положај у Србији био је повољан иако није био регулисан ниједним законом. Третирани су као становништво које је било равноправно са Србима. Српско становништво је било незадовољно положајем Јевреја у Србији сматрајући да су се они добро сналазили под турском влашћу, а да не подносе једнак терет стварања нове државе (неједнакост у опорезивању и давању кулука). Јевреји су сами издржавали сопствену општину (која није била организована територијално, већ национално/верски), сами бринули о јеврејској сиротињи, школама, синагоги, гробљу. Мада је било одређених знакова незадовољства од стране српског становништва, тек на самом крају прве владавине кнеза Милоша донета је одредба којом је забрањено касапима да купују месо код Јевреја, а овима да продају месо „нашим људима”. Доласком уставобранитеља на власт Србија је почела да се развија као земља са националним програмом. Остваривање таквог националног програма Јевреји су могли угрозити својим занатским и трговачким способностима потискујући Србе који су се у тим областима тек развијали. Као резултат низа жалби Срба из унутрашњости, пре свега, трговаца из Шапца и Смедерева, донет је 1846. године закон којим је Јеврејима забрањено да се настањују у унутрашњости Србије, где су, иначе, одлазили ради трговине. Ово је објашњено тиме што их народ у унутрашњости не трпи и што немају једнак интерес у политици ослобођења као Срби. Стотине Јевреја из унутрашњости морало је на брзину да прода своју имовину и да се досели у Београд. Известан број Јевреја одлучио је да покуша да живи у либералнијим системима, па су се иселили, неки су стигли до Пеште, Беча, Париза или, чак, Лонодна. Закон од 1846. године је, углавном, потврђен 1856, с тим што је Јеврејима дозвољено да се настањују не само унутар београдског шанца, већ и на читавој територији вароши Београда, што је значило и у свим предграђима.

Повратак кнеза Милоша у Србију означио је мирнији период у животу српских Јевреја, јер је и за њих важио указ о равноправности грађана који је објављен 1859. године. Они су се поново размилели по Србији. У Београд су почели да стижу досељеници из Босне, тако да је број Јевреја у Београду достигао око десет посто целокупног становништва.

Међутим, долазак кнеза Михаила на престо Кнежевине Србије није означио само промену метода остваривања циљева којима је стремио и

кнез Милош, него и промену односа према верским заједницама, првенствено према Јеврејима. Попуштајући пред притиском младог српског трговачког слоја, кнез Михаило је пристао на одлуку Савета, објављену фебруара 1861. године, да се из унутрашњости Србије иселе сви Јевреји, укупно шездесет породица. После протеста енглеског конзула Лонгворта и, затим, још неколико дипломатских представника у Београду, ова одлука је, унеколико, ублажена. Новембра 1861. године наређено је да они Јевреји који су већ отворили своје дућане по градовима у унутрашњости могу тамо и остати. Али, истовремено, забрањено им је да купују некретнине.

Бомбардовање Београда јуна 1862. године није много погодило Јевреје, јер су они већином становали у турској четврти која је мало оштећена. Међутим, одмах после бомбардовања скоро сви београдски Јевреји су побегли у Земун. Ни када је напетост прошла и када је потписан протокол Канличке конференције, већина ових Јевреја није се вратила у Београд, већ се раселила по Угарској, Аустрији, па и Босни.

До краја владавине кнеза Михаила положај Јевреја у Србији није био бољи. Напротив, и у штампи су се појавили антисемитски текстови. Лист *Светиовид* се посебно истицао антијеврејском кампањом. Због неколико физичких напада на Јевреје у Шапцу енглески конзул је поново протестовао. Српска влада се извинила због једног случаја у коме се радило о Јеврејину, енглеском поданику. Министар финансија је то оправдавао објашњењима да српски трговци никако не дозвољавају давање равноправности Јеврејима. Упркос свему овоме, после потпуног одласка Турака из Србије 1867. године, Јевреји су поново почели да се досељавају у Београд, улазећи у оштру борбу са српским трговцима и занатлијама.

Почетком 1868. године кнез Михаило је затражио да се изradi нацрт новог устава Кнежевине Србије. Одредбе о положају вероисповести у Србији у Уставу Кнежевине Србије који је донет јула 1869. године, биле су веома сличне одговарајућим одредбама овог нацрта. Била је предвиђена слобода вероисповести оних вера „које су у Србији признате, или које особеним законом буду признате”. Кнез је означен као заштитник свих вероисповести док је министар црквених дела вршио надзор над њима. Међутим, све до Берлинског конгреса 1878. године, Јеврејима није призната равноправност.

Питање односа власти у Кнежевини Србији према муслиманском становништву није потребно разматрати у контексту односа власти и вере, јер муслимани нису потпадали под законе Кнежевине Србије. Разлози честих сукоба између православца и муслимана имали су верску обојеност, али нису били увек у верској различитости. Муслимани су, за Србе, били мрска сизерена власт која се морала трпети само дотле док Срби, у погодним међународним околностима, не смогну довољно снаге да је збаце. Власт је, међутим, у потпуности поштовала верска права и

обреле муслиманске заједнице, не доводећи их у питање. Одредбе Хатишерифа из 1830. и 1833. године о исељавању муслимана из Србије, уз праведну накнаду за продата непокретна добара у власништву, нису поштоване. Ипак, оно се постепено исељавало и поред покушаја Османског царства да онемогући, отежа или бар успори исељавање муслиманског становништва. После бомбардовања Београда 1862. године постало је јасно да је само питање времена када ће муслимани дефинитивно отићи из Кнежевине. Муслимани су се тешко мирили са чињеницом да губе власт и имовину у Србији. Ипак, онај део који није отишао до 1862. године, морао је да поднесе невољу сеобе и прихвати малу надокнаду за своју непокретну имовину. Наиме, исељавање муслимана договорено је уз откуп њихове имовине од стране српске државе за 9.000.000 гроша (150.000 дуката). Зато се однос муслимана у Србији и српске власти може посматрати и кроз однос велике империје која је била на издисају и националног ослободилачког полета који је постајао све јачи. Преостало муслиманско становништво, већином ромско, било је верски организовано 1868. године. Формирана је Исламска заједница у Кнежевини Србији, а муслиманима су призната сва грађанска права која су уживали и припадници православне вере.

Средином шездесетих година деветнаестог века Кнежевина Србија је била тек превалила већи део свог пута пута ка независности. Са неспорном великом традицијом и заслугама за очување српског народа у претходном, дугом периоду под турском влашћу, Српска православна црква је и даље имала велику улогу на путу очувања и изградње националне свести и националног ослобођења и уједињења. И кнез Милош и кнез Михаило Обреновић су били спремни да се користе њеним великим утицајем на православно становништво Турске Царевине, али не и да јој дозволе да сувише утиче на унутрашњу политику. Спутавати православну цркву у Србији није било нимало лако, изазивало је трзавице, па и политичке сукобе. У том сукобу власти су најчешће успевале да спроведу сопствене циљеве. Однос српске власти према католицима био је грађен у контексту настојања да се у процесу ослобађања од једног завојевача не потпадне под утицај другог, или угрози економски напредак сопственог народа. У условима недовољно развијеног законодавства решавање тог проблема није био лак задатак за српске власти.

Љубодраг П. Ристић

Кључне речи: власт, вера, Кнежевина Србија, Милош Обреновић, Михаило Обреновић, слобода вероисповести, православци, католици, Јевреји, муслимани

Извори

- Министарство иностраних дела Кнежевине Србије, 1858–1868, Архив Србије.
- Извештаји енглеских конзула из Београда, 1858–1868, Public Record Office, Foreign Office, Архив Србије.
- Сборник закона и уредаба и уредбени указа издани у Књажесџу Србском*, Књ. I (1840), III (1847), IV (1849), V (1853), VII (1854), XI (1858), XII (1859), XIV (1862), XV (1863), XVI (1864), XXII (1869) и 30 (1877).

Литература

- М. Гавриловић, *Кнез Милош Обреновић*, Књига 3, (1827–1835), Београд, 1912.
- Р. М. Грујић, *Православна српска црква*, Крагујевац, 1989, 230.
- С. М. Димитријевић, *Михаило Архиепископ Београдски и Митрополит Србије, као православни јерарх, Србин, Словен и немар Југословенства*, Београд, 1933, 51.
- Н. Дучић, *Историја српске православне цркве од првих десетина VII в. до наших дана*, Биоград, 1894, 371.
- Ј. Дурковић-Јакшић, *Аустрија и питање јурисдикције над римокатолицима у Кнежевини Србији, 1857–1860*. Историски гласник 1956, 2, 44–56.
- Ј. Дурковић-Јакшић, *Србија и Ватикан 1804–1918*, Краљево – Крагујевац, 1990, 567.
- Т. Р. Ђорђевић, *Из Србије кнеза Милоша, Становништво – насеља*, Београд, 1924, 314.
- М. Екмечић, *Србофобија и антисемитизам*, Шабац, 2000.
- Ж. Живановић, *Политичка историја Србије у другој половини деведнаестог века*, Књига 1, *Од Светиоандрејске скупштине до прогласа независности Србије: 1858–1878*, Београд, 1923.
- А. Илић, *Моји доживљаји*, Београд, 1931, 532.
- А. Илић, *Петар Јовановић, митрополит београдски, његов животопис и рад 1833–1859. год*, Београд, 1911, 442.
- Г. Јакшић, *Како је посетио кнез Михаило кад се нашао у истој прилици у каквој је недавно био енглески краљ Едвард VIII. Разговор између кнеза Михаила и Илије Гарашанина без мало је истоветан са разговором Едварда VIII и Балдуина*, Политика 7. фебруар 1938, 5–6.
- Г. Јакшић, *Последња љубав кнеза Михаила*, Политика 6–9. јануар 1927, 1–2.

- Г. Јакшић, *Заљубљени владалац и државни разлог, Кнез Михаило и Илија Гарашанин (Једна епизода из 1865. г.)*, Новости 26–28. април 1924, 8.
- Г. Јакшић, В. Ј. Вучковић, *Спољна политика Србије за владе кнеза Михаила (Први балкански савез)*, Београд, 1963, 576.
- Н. Јовановић, *Преглед историје београдских Јевреја до стицања грађанске равноправности*, Зборник Јеврејског историјског музеја, Београд, 1992, 115–167.
- Н. С. Јовановић, *О јеврејском питању у Србији* (сепарат), Београд, 1879, 103.
- С. Јовановић, *Друга влада Милоша и Михаила*, Београд, 1933, 502.
- Ф. Ф. Каниц, *Србија, земља и становништво, од римског доба до краја XIX века*, Београд, 1985.
- М. Кољанин, *Јевреји и антисемитизам у Краљевини Југославији: 1918–1941*, Београд, 2008.
- М. Констатиновић, *Југословенски грађански законик (Аустријски или Црногорски законик)*, Анали Првог факултета у Београду, бр. 34 (мај-август) 1982.
- Д. Леовац, *Србија и Русија за време дружбе владавине кнеза Михаила (1860–1868)*, Београд, 2015.
- Р. Љушић, *Кнежевина Србија (1830–1839)*, Београд, 1986, 508.
- Р. Љушић, *Српска државност 19. века*, Београд, 2008.
- М. Б. Милићевић, *Кнежевина Србија*, фототипско издање, Београд, 2005.
- Д. Ј. Поповић, *О Цинцарима: прилози питању постанка нашег грађанског друштва*, Београд 2008 (брух цифра 3).
- Н. Радосављевић, *Православна црква у Београдском пашалуку: 1766–1831. (управа Васељенске патријаршије)*, Београд, 2007.
- Н. Радосављевић, *Ужице, град и нахија – окружје у времену стараха (1788–1862)*, Ужице, 2013.
- Ј. Ристић, *Спољашњи одношаји Србије новјега времена*, Књига 2, 1860–1868, Београд, 1887.
- Љ. П. Ристић, *Велика Британија и намере Аустрије да окупира Београд (1856–1862)*, *Balkanica* XXII, 1944.
- Љ. П. Ристић, *Велика Британија и Србија (1856–1862)*, Београд, 2008.
- Ђ. Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве*, Књига 2, *Од почетка XIX века до краја Другог светског рата*, Београд, 1991.
- В. Стојанчевић, *Милош Обреновић и његово доба*, Београд, 1990.
- У. Татић, *Француска и Србија: 1860–1868*, Докторска дисертација, Београд, 2016.
- Б. Храбак, *Јевреји у Београду: од стицања независности до равноправности (1878)*, Београд, 2009, 501.

Ljubodrag Ristić

POWER AND RELIGION IN SERBIA
(1858–1868)

Prince Miloš Obrenović and his son Mihailo made efforts for the Serbian Orthodox Church in the Principality of Serbia to grow and have an important role, but took care of its being under their control. After the overthrow of the Karadorđević family, a large number of their supporters in Serbia bore the brunt of drastic political retaliations. Some members of the Serbian Orthodox Church were also among the punished. Metropolitans Peter and Michael had to leave Serbia because of their non-compliance with the Princes' policies.

The relation to the Catholic Church in the Principality was on the one hand determined by the matter of Prince Mihailo's divorce from his wife Julija, and on the other hand, by a small number of Catholics who were not able to support their church in Belgrade with their contributions. There was Austrian interest involved behind the proclamation of the Catholic community in Serbia.

The relation to the Jews, generally prosperous merchants, who were not fully emancipated in this period, depended on the members of the Orthodox community. They demanded the enforcement of various limiting measures so as to prevent the Jews from working and getting affluent in the Principality.

As members of the state religion of the suzerain Turkish Empire, the Muslims of the Principality of Serbia did not fall under the autonomous principality's jurisdiction. After the 1830 Edict (Hatti-Sherif) and the shelling of Belgrade (1862), a large number of Muslims emigrated from Serbia. Therefore their attitude towards the authorities of the nascent Principality was reflected only through the purchase and sale of their estates which they abandoned while emigrating.